

یادداشت

خرمشهر؛ روایتی که هنوز ادامه دارد

سوم خرداد روزی است که خرمشهر از اشغال درآمد و نامش برای همیشه با مقاومت، ایثار و پیروزی گره خورد. در تمام این سال ها، رادیو و تلویزیون تلاش کرده روایت این حماسه را زنده نگه دارد؛ روایتی که نه تنها به نسل جنگ، بلکه به نسل های تازه نیز منتقل شود. از مجموعه‌های نمایشی گرفته تا مستندها، ویژه‌برنامه‌های مناسبتی رادیویی، پادکست‌های رادیویی و قاب رادیو و تلویزیون همواره سهم مهمی در بازخوانی حماسه خرمشهر داشته‌است. رادیو و تلویزیون در دهه‌های گذشته نشان دادند دفاع‌مقدس و به‌ویژه آزادسازی خرمشهر، فقط یک سوزه تاریخی نیست، بلکه بستری برای روایت انسان‌هایی است که با ایمان و غیرت، سرنوشت یک ملت را تغییر دادند. بسیاری از سریال‌های ماندگار تلویزیون توانسته‌اند با خلق شخصیت‌های باورپذیر، مخاطب را به روزهای التهاب و مقاومت ببرند؛ روزهایی که هر کوچه خرمشهر روایت یک ایستادی بود.

این آثار علاوه بر جنبه حماسی، توانستند ابعاد عاطفی، خانوادگی و اجتماعی جنگ را نیز به تصویر بکشند و مخاطب را با رنج‌ها، امیدها و آرزوهای مردمی همراه کنند که در متن تاریخ ایستادند. نکته مهم اینجااست که رسانه ملی هیچگاه از پرداختن به این حماسه فاصله نگرفته.

هر سال با فارارسیدن سوم خرداد، شبکه‌های مختلف رادیو و سیما با ویژه‌برنامه‌ها، گفت‌وگوها، مستندها و آثار نمایشی، یاد خرمشهر را زنده نگه می‌دارند و نشان می‌دهند این رخداد همچنان برای افکارعمومی اهمیت دارد. حتی در سال‌هایی که ذائقه مخاطب تغییر کرده و رقابت رسانه‌ای گسترده‌تر شده، باز هم روایت دفاع‌مقدس در رسانه ملی جایگاه خود را حفظ کرده‌است؛ اتفاقی که نشان می‌دهد این موضوع همچنان ظرفیت ارتباط عمیق با جامعه را دارد. در سال‌های اخیر نیز توجه به کیفیت تولیدات دفاع مقدسی بیشتر شده و سازندگان تلاش کرده‌اند با استانداردهای حرفه‌ای‌تر، مخاطب امروز را با این آثار همراه کنند.

استفاده از هنرمندان و برنامه‌سازان توانمند و پرداخت دقیق‌تر به روایت‌ها باعث شده نسل جوان نیز ارتباط بهتری با این آثار برقرار کند. این روند نشان می‌دهد رادیو و تلویزیون به خوبی دریافتند که برای زنده نگه داشتن حماسه خرمشهر، باید زبان روایت را متناسب با سلیقه مخاطب امروز به‌روز کرد.

با این حال، خرمشهر هنوز حرف‌های ناگفته فراوانی دارد. هنوز می‌توان سراغ روایت‌هایی رفت که کمتر دیده شده‌اند؛ از نقش زنان ونوجوانان در روزهای مقاومت گرفته تا زندگی مردمی که پس از آزادسازی، دوباره شهر را از دل ویرانی ساختند. حتی نسل امروز نیز می‌تواند زاویه‌ای تازه به این حماسه بدهد؛ نسلی که جنگ تحمیلی اول را ندیده اما تشنه دانستن حقیقت آن روزهاست. شاید اکنون زمان آن رسیده باشد که تلویزیون با بهره‌گیری از زبان روایت‌های نو، ساختارهای تازه نمایشی و نگاه‌های خلاقانه‌تر، این جنبه‌نه تاریخی را با فرم‌های متفاوت‌تری بازآفرینی کند. خرمشهر هنوز ظرفیت تبدیل شدن به ده‌ها برنامه رادیویی و تلویزیونی و روایت‌های تازه را دارد؛ شهری که آزاد شد اما روایتش همچنان ادامه دارد.

هنر رسانه ملی در این سال‌ها این بوده که اجازه ندهاده گرد فراموشی بر این حماسه بنشیند و حالا می‌تواند یک گام جلوتر برود، به سمت کشف ناگفته‌هایی که هنوز در دل تاریخ باقی مانده‌اند.

رمرگشایی

از موشک‌های

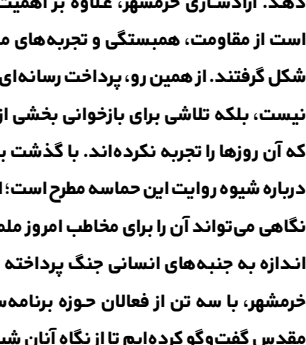
تلویزیون در جنگ

الهام‌عرشی‌زاده

کارشناس رسانه

در دوره‌ای که بسیاری از برنامه‌های گفت‌وگومحور گرفتار کلیشه، تکرار و گفت‌وگوهای از پیش قابل پیش‌بینی شده بود، موفقیت برنامه «من ایرانم» را باید در یک ویژگی مهم جست‌وجو کرد؛ بازگشت به روایت انسانی.

در حافظه تاریخی ایرانیان، سوم خرداد تنها یک تاریخ در تقویم نیست؛ نمادی از یکی از سرنوشت‌سازترین لحظه‌های معاصر است که در آن اراده یک ملت توانست معادلات جنگ را تغییر دهد. آزادسازی خرمشهر، علاوه بر اهمیت نظامی و راهبردی، حامل روایت‌های انسانی فراوانی است از مقاومت، همدستی و تجربه‌های مردمی که در دل یکی از سخت‌ترین مقاطع تاریخ معاصر شکل گرفتند. از همین رو، پرداخت رسانه‌ای و هنری به این واقعه فقط بازگویی یک پیروزی تاریخی نیست، بلکه تلاشی برای بازخوانی بخشی از حافظه جمعی جامعه و انتقال آن به نسل‌هایی است که آن روزها را تجربه نکرده‌اند. با گذشت بیش از چهار دهه از آن رویداد، همچنان پرسش‌هایی درباره شیوه روایت این حماسه مطرح است؛ از این‌که روایت خرمشهر باید از کجا آغاز شود و چه زاویه نگاهی می‌تواند آن را برای مخاطب امروز ملموس‌تر کند، تا این‌که در آثار رسانه‌ای و نمایشی تا چه اندازه به جنبه‌های انسانی جنگ پرداخته شده است. در آستانه سوم خرداد، سالروز آزادسازی خرمشهر، با سه تن از فعالان حوزه برنامه‌سازی و فیلم‌سازی در عرصه حماسه، مقاومت و دفاع مقدس گفت‌وگو کردیم تا از نگاه آنان شیوه روایت این حماسه، ظرفیت‌های کمتر دیده‌شده آن در آثار نمایشی و راه‌های نزدیک‌تر کردن این روایت‌ها به مخاطب امروز را بررسی کنیم.

زهره عباسی گروه قاب‌کوچک

حماسه‌ای در دل واقعیت جنگ

محمد علی صمدی، مدیرگروه حماسه و مقاومت شبکه یک سیما در پاسخ به این پرسش که در روایت سوم خرداد و آزادسازی خرمشهر از کجا باید آغاز کرد، گفت: وقتی به این مقطع تاریخی می‌رسم، معمولاً روایت را از تشریح شرایط آغاز جنگ شروع می‌کنم. برای درک درست آنچه در خرمشهر رخ داد، ابتدا باید فضای کلی آن روزها و توازن قوا میان دو طرف شناخته شود. صمدی با اشاره به نابرابری‌های جدی میان ایران و رژیم بعث عراق ادامه داد: از یک سو عراق قرار داشت که از حمایت قدرت‌های منطقه‌ای و بین‌المللی برخوردار بود و از نظر تسلیحاتی دست بالا را داشت واز سوی دیگر ایران تازه از انقلاب عبور کرده که هنوز بسیاری از ساختارهای نظامی و اداری‌اش در حال سامان گرفتن بود. اگر این نابرابری برای مخاطب روشن نشود، عظمت آزادسازی خرمشهر هم به‌درستی فهم نمی‌شود. صمدی که در کارنامه حرفه‌ای خود، سابقه پژوهش و تهیه‌کنندگی در حوزه دفاع مقدس را هم دارد با تأکید بر اهمیت تبیین بستر تاریخی جنگ عنوان کرد: وقتی مخاطب بداند ایران در تأمین امکانات، سازماندهی نیروها و حتی هماهنگی‌های اولیه با چه دشواری‌هایی روبه‌رو بوده، آن‌گاه درمی‌یابد آزادسازی خرمشهر صرفاً یک پیروزی نظامی نبود، بلکه نتیجه ایمان، ایستادگی و مشارکت مردمی در شرایطی بسیار نابرابر بود.

وی در توضیح نگاه خود به بحث «صداهای کمتر شنیده‌شده» اضافه کرد: به نظرم این تعبیر تا حد زیادی یک اصطلاح ژورنالیستی است که گاه جنبه شعاری پیدا کرده. درباره خرمشهر، در طول دهه‌های گذشته روایت‌های متعددی از زوایای مختلف ثبت شده؛ از فرماندهان و رزمندگان تا مردم عادی و امدادگران. مساله اصلی این نیست که صداها شنیده نشده‌اند، بلکه مهم این است که روایت‌ها چقدر دقیق و در بستر درست تاریخی بیان شده‌اند.

صمدی پیرامون دوگانه «حماسی یا انسانی» در روایت تاریخ خاطرنشان کرد: اساساً چنین دوگانه‌ای را قبول ندارم. حماسه‌سرایی یکی از کهن‌ترین شیوه‌های روایت در تاریخ بشر است و در تقابل با انسانیت قرار نمی‌گیرد. اتفاقاً حماسه در دل تجربه انسانی شکل می‌گیرد. وقتی تجربه‌های بزرگ و سرنوشت‌ساز یک ملت به تصویر کشیده می‌شود، خود به‌خود جنبه حماسی پیدا می‌کند. وی همچنین درباره سهم فرماندهان و مردم عادی در روایت آزادسازی خرمشهر اظهار کرد: من با این دوگانه‌سازی‌ها موافق نیستم. واقعیت صحنه جنگ ترکیبی از نقش‌هاست. با این حال اگر دقیق بخواهم بگویم، روایت فرماندهان درباره آزادی خرمشهر در مقایسه با آنچه از رزمندگان و نیروهای مردمی منتشر شده، کمتر مورد توجه قرار گرفته است. رسانه‌های مناسبت‌محور گاهی با ساده‌سازی، تصویرهای دوگانه‌ای می‌سازند که با واقعیت پیچیده آن دوره منطبق نیست. صمدی درباره چگونگی تبیین مفاهیمی چون ایثار و مقاومت برای نسل امروز تصریح کرد: برای توضیح این مفاهیم نیازی به شعار نیست. خود روایت‌های دقیق و مستند دفاع مقدس سرشار از جلوه‌های ایثار و مقاومت است. جنگ دفاعی ذاتاً با این مفاهیم گره خورده و اگر با دانش و دقت

برنامه‌ای که تلاش می‌کند به جای شعار، آدم‌ها را به قاب تلویزیون بیاورد و از خلال تجربه زیسته آنها، درباره مفاهیم کلان حرف بزند. حضور زینب طهرانی‌مقدم دختر پدر موشکی ایران، یکی از همان لحظاتی بود که نشان داد چرا این برنامه در میان مخاطبان دیده شده است. او نه درباره سیاست حرف زد نه تحلیل نظامی ارائه داد. فقط از زندگی گفت؛ از سال‌هایی که خانواده‌اش بعد از ترور شهید صیاد وارد فضای حفاظتی شدند، از

جابه‌جایی‌های مداوم و از کودکی‌ای که سهمش از پدر بیشتر انتظار بود تا حضور. جمله‌ای که درباره اولین نامه‌اش به پدر گفت– نامه‌ای برای پدری که نیست– به‌تنهایی توانست معنای بسیاری از شعارهای رسمی درباره امنیت و اقتدار را برای مخاطب ملموس کند. اهمیت من ایرانم دقیقاً در همین نقطه است؛ این‌که مفاهیم بزرگ را از سطح بیابیه و خبر پایین می‌آورد و به سطح زندگی روزمره می‌رساند. مخاطب در چنین

روایت شود، نه تنها کلیشه‌ای نخواهد بود، بلکه برای نسل امروز هم قابل درک و اثرگذار خواهد بود.

قصه‌های ناگفته خرمشهر

امیرحسین شریفی، تهیه‌کننده آثار نمایشی در تلویزیون درباره ظرفیت‌های کمتر دیده‌شده روایت آزادسازی خرمشهر گفت: بخش مهمی از داستان‌های دفاع مقدس که هنوز کمتر به آن پرداخته شده، روابط انسانی و عاطفی میان رزمندگان است؛ ارتباطاتی که هم در پشت جبهه و هم در خط مقدم شکل می‌گرفت و سرشار از لحظه‌های انسانی و تأثیرگذار بود. به گفته او، در بسیاری از آثار ساخته‌شده درباره جنگ، تمرکز بیشتر بر صحنه‌های درگیری، تیراندازی و عملیات‌های نظامی بوده، در حالی که واقعیت جبهه تنها به این بخش‌ها محدود نمی‌شد و زندگی رزمندگان سرشار از روایت‌هایی است که می‌تواند به فیلم‌ها و سریال‌های ماندگار تبدیل شود.

شریفی با اشاره به تجربه شخصی خود از حضور در جبهه ادامه داد: در دوران دفاع مقدس روابطی میان فرماندهان و نیروها شکل می‌گرفت که نشان دهنده عمق انسانیت و رفاقت میان آنها بود. او با ذکر خاطره‌ای از شهید حسین خرازی توضیح داد: در یکی از مواقع، فرمانده لشکر هنگام ورود به محل استقرار نیروها با تذکر یک سرباز نگهبان مواجه شد و مانند سایر نیروها به دستور او عمل کرد. بعدها وقتی مشخص شد آن فرد فرمانده لشکر بوده، سرباز از این موضوع شگفت‌زده شد.

به گفته شریفی، همین اتفاق نشان می‌دهد فضای جبهه مبتنی بر احترام متقابل و روحیه برادری بود؛ روایت‌هایی که کمتر در آثار نمایشی بازتاب یافته‌اند، در حالی که می‌توانند تصویر واقعی‌تری از دفاع برای نسل‌های جدید ضروری است.

ایران قهرمان؛ روایت اتحاد و ایستادگی

زین‌العابدین مختاریان، قائم‌مقام و مدیر گروه مسابقات و ورزش قهرمانی رادیو ورزش، گفت: مردم ایران در طول تاریخ پرافتخار خود همواره در برابر تجاوز بیگانگان با شجاعتی کم‌نظیر و با اتحاد و انسجامی مثال‌زدنی ظاهر شده و سایه شوم هر دشمنی را از سر این سرزمین کم کرده‌اند. نمونه بارز و اوج این افتخارآفرینی در حماسه آزادسازی خرمشهر رقم خورد که ملت ایران با همدلی و وحدت، برگ زرین دیگری را به تاریخ پرافتخار این سرزمین افزودند و آزادسازی خرمشهر نمونه بارزی از پایداری، ایثار و مقاومت مردم این سرزمین شد. در جنگ ۱۲ روزه و جنگ رمضان نیز ملت بزرگ ایران با تکیه بر آموزه‌های فرهنگ اصیل ایرانی و دین مبین اسلام، بار دیگر تسلیم‌ناپذیری در برابر دشمن متجاوز آمریکایی– صهیونی را به رخ جهانیان کشید. برنامه ایران قهرمان رادیو ورزش، تلاش دارد روایتگری صادق برای این ایثار و پایمردی در اوج مظلومیت باشد و ضمن حفظ و تقویت روحیه همدستگی در برابر بدخواهان این مرز و بوم، نقشی هرچند کوچک در حفظ و تقویت نشاط عمومی و تاب‌آوری اجتماعی ایفا کند.

برای وطن؛ صدای امید در روزهای دشوار

پویان امینیان، یکی از تهیه‌کنندگان برنامه «برای وطن» رادیو اقتصاد، گفت: روز مقاومت و پایداری، یادآور ایستادگی مردمی است که در سخت‌ترین شرایط، امید و همبستگی را حفظ کردند. برنامه برای وطن نیز با همین نگاه و همزمان با آغاز جنگ رمضان، روی آنتن رادیو اقتصاد رفت تا روایتگر روحیه مقاومت، همدلی و پایداری مردم باشد. از همان روزهای ابتدایی، تلاش کردیم در کنار پرداختن به مسائل اقتصادی و اجتماعی، صدای امید و آرامش را به مخاطبان منتقل کنیم و نشان دهیم ملت ایران در بزنگاه‌های تاریخی، همواره با اتحاد و ایستادگی از

رادیو؛ صدای ایستادگی و همدلی ملت ایران

شبکه‌های مختلف رادیویی این روزها با تولید و پخش

ویژه‌برنامه‌هایی با محور مقاومت، ایستادگی و همدستگی ملی، تلاش دارند روایتگر حماسه مردم ایران در برابر تهدیدها و تجاوزات دشمنان باشند؛ برنامه‌هایی که از روایت خانواده

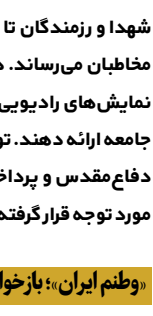
شهدا و رزمندگان تا تحلیل ابعاد فرهنگی و اجتماعی مقاومت را دربرمی‌گیرد و صدای پایداری ملت را به گوش مخاطبان می‌رساند. در این میان، برنامه‌سازان رادیو با بهره‌گیری از گفت‌وگوهای تخصصی، مستندهای روایی، نمایش‌های رادیویی و ارتباط با مردم در شهرهای مختلف، کوشیده‌اند تصویری واقعی از روحیه ایثار و همدلی جامعه ارائه دهند. توجه به نقش زنان، جوانان و نیروهای امدادی در روزهای بحران، بازخوانی تجربه‌های دوران دفاع مقدس و پرداختن به مفهوم امید و تاب‌آوری اجتماعی از دیگر محورهایی است که در این ویژه‌برنامه‌ها مورد توجه قرار گرفته تا رادیو همچنان رسانه همراه مردم در روزهای سخت و سرنوشت‌ساز باشد.

«وطنم ایران»؛ بازخوانی ریشه‌های تاریخی مقاومت

حمیرا فراتی، گوینده برنامه «وطنم ایران» رادیو فرهنگ، از پرداختن این برنامه به تاریخ پایداری و مقاومت مردم ایران خبر داد و گفت: این برنامه با نگاهی تاریخی و فرهنگی، ایستادگی ایرانیان در برابر متجاوزان و تقابل تمدنی ایران و غرب را بررسی می‌کند. این برنامه تلاش دارد با مرور رخداد‌های تاریخی و تحلیل‌های فرهنگی، ریشه‌های پایداری و مقاومت مردم ایران را در دوره‌های مختلف تاریخی بازخوانی کند. در این برنامه، علاوه بر پرداختن به تقابل تمدنی ایران و غرب، به نقش فرهنگ، هویت و باورهای تاریخی در شکل‌گیری روحیه مقاومت در میان ایرانیان پرداخته می‌شود؛ روحیه‌ای که در طول تاریخ، مردم این سرزمین را در برابر متجاوزان استوار نگه داشته‌است.

بهزاد نجفی

گروه قاب‌کوچک

«جان من ایران»؛ روایتی از تاب‌آوری و ایثار

مینا نیکانیک، تهیه‌کننده رادیو تهران، از تولید برنامه «جان من ایران» به‌صورت ویژه درباره روز مقاومت خبر داد و گفت: برنامه «جان من ایران» در روز سوم خرداد با نگاهی زنده، تاریخی، اجتماعی و انسانی به مفهوم مقاومت، تولید می‌شود تا با اتصال مقاومت دیروز به تاب‌آوری اجتماعی امروز، این جریان مقاومت را روایت کنیم. گفت‌وگو با رزمندگان دفاع‌مقدس و خانواده‌های شهدا، در کنار گفت‌وگو با جهادگران جنگ رمضان و خانواده شهدای این جنگ و همچنین پخش مستند آزادسازی خرمشهر و مستندهای جنگ رمضان، در دستور کار است و باید دانست که مقاومت فقط در میدان جنگ معنا پیدا نمی‌کند.

از حماسه دیروز تا پایداری امروز

بهزاد محمودزاده، تهیه‌کننده برنامه «ایران سربلند» از رادیو گفت‌وگو، گفت: در این برنامه تلاش داریم مفهوم مقاومت را از زاویه‌ای تاریخی و اجتماعی بررسی کنیم؛ مفهومی که در بستر تاریخ ایران شکل گرفته و همچنان در هویت ملی ایرانیان جایگاه ویژه‌ای دارد. در این گفت‌وگو، با حضور کارشناسان حوزه علوم سیاسی و رسانه، در تلاشیم نشان دهیم مقاومت تنها یک رویداد مقطعی نیست، بلکه فرایندی مستمر در تجربه تاریخی ملت ایران است. مردم ایران در هشت سال دفاع مقدس، نمونه‌ای ماندگار از ایثار، مقاومت و پایداری را رقم زدند و بدون تردید بیان آن حماسه‌ها، سال‌ها زمان می‌طلبد. هدف ما ارائه نگاهی تحلیلی و چندبعدی به مفهوم مقاومت برای مخاطبان است.

